stove tiles dating to the second half of the 17th – early 18th century (Figs. 2–4) and household pottery sherds.

Dainius Balčiūnas,
Algirdas Žalnierius

Sklypas Santakos g. 4

Kauno senamiesčio 7 kvartalas yra senamiesčio PV (seniausioje) dalyje. Iš Š jį riboja Rotušės aikštė, iš R – T. Daugirdo gatvė, iš P – Santakos gatvė, iš V – Muziejaus gatvė. Kvartalo plotas 5504 m^2. Sklypas Santakos g. 4 naujai suformuotas už sklypo Rotušės aikštėje 11. Šioje vietoje stovėjo menkavertis, apleistas XIX a. pabaigos – XX a. pradžios vienaukštis pastatas, prie jo buvo įrengtas šilumos punktas su betoniniu rūsiu. Sklypo savininkas numato šioje vietoje statyti gyvenamą namą. Numatomas užstatyti plotas 18x8 m – 144 m^2. Jame rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais ir vykdyti archeologiniai tyrinėjimai.

Kvartalo ir sklypo istoriniai tyrimai nebuvo atlikti. Istorikas J. Oksas yra paskelbęs Jonui Blumnau priklausiusios posesijos Turgaus aikštėje (dabar Rotušės aikštė) 11 inventorių (Oksas J., XVI–XVII a. miestiečių pastatų šalia Kauno turgavietės suplanavimas ir interjerai, *Architektūros paminklai*, V., 1987, t. X, p. 4–5). Sklypas buvo stačiakampio plano, 103 uolekčių ilgio ir 38,25 uolekčių pločio (62,41x23,18 m), galu į Turgaus aikštę. Sklypo V pakraštyje stovėjo mūrinis 2 aukštų pastatas, R pakraštyje – mūrinis vieno aukšto namas. Tarp abiejų pastatų buvo vartai į aikštę, kiti vartai – sklypo P gale. Prie vienaukščio pastato stovėjo medinis bravoras su salykline, toliau – medinė kepykla, už jos 2 mediniai sandėliukai, arklidė ir dar 4 mediniai sandėliukai. Visų medinių pastatų plotis vienodas – 9,25 uolekties. Sklypo gale dar stovėjo kepyklos pastatas, sklypo V pakraštys buvo neužstatytas. Toks sklypo užstatymas būdingas Kauno senamiesčiui – prie

1 pav. Tyrinėto ploto planas: 1 – mūriniai stulpai; 2 – XVI a. vidurio mūrinio rūsio pamatai; 3 – XVI a. vidurio arkinės stulpinės konstrukcijos pamatai; 4 – XVI a. pabaigos arkinės stulpinės konstrukcijos pamatai; 5 – akmenų grindinys; 6 – plytų grindys; 7 – krosnies pamatas; 8 – plote kultūriniai sluoksniai suardyti. D. Balčiūno brėž.

Fig. 1. Plan of the excavated area: 1 – the masonry columns; 2 – the foundation of the mid-16th-century masonry basement; 3 – the mid-16th-century arch and column construction foundation; 4 – the late 16th-century arch and column construction foundation; 5 – stone paving; 6 – brick flooring; 7 – the stove pad; 8 – the destroyed cultural layers in the area.

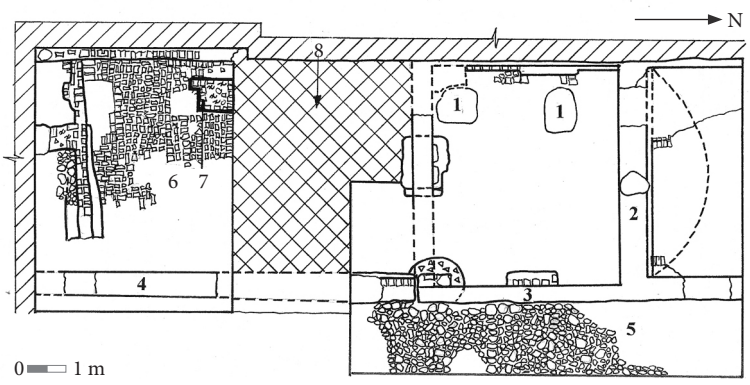

aikštės ar gatvės gyvenamoji dalis, o toliau – ūkinė. Toliau J. Oksas pateikia pastatų interjerų ir patalpų paskirties aprašymus.

Archeologiniai tyrinėjimai vyko šios posesijos vidurinėje ir P dalyse. Tačiau, kaip jie parodė, posesijos inventoriuje nurodytame tuščiame V pakraštyje buvo atkasti 2 mūrinių pastatų pamatai. Gali būti, kad paskelbtas inventorius yra ne šios posesijos.

1796 m. de Vitte Kauno miesto plane sklypo vidurinė dalis rodoma tuščia, kaip ir 1847 m. matininko Paškovskio plane – užstatyta tik Š dalis prie Rotušės aikštės. 1864 m. miesto plane nuo pastatų sklypo Š dalyje į P matomas pastatas, kieme keletas smulkių netaisyklingai stovinčių pastatėlių. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje tyrinėtoje vietoje stovėjo mūrinis vienaukštis pastatas, kuris buvo nugriautas sklypo savininkų iki darbų pradžios.

Archeologinių tyrimų metu buvo ištirti 2 plotai. Pirmas 10x8 m dydžio plotas yra sklypo ŠV dalyje – buvusio namo vietoje, antras 5x7 m dydžio – sklypo PV dalyje, už buvusio šiluminio mazgo su betoniniu rūsiu (1 pav.). Pirmame plote paviršiuje dar buvo likę mūrinio XIX a. pabaigos – XX a. pradžios pastato pamatai, kurie buvo išardyti tyrimų metu. Tarp plotų 1 ir 2 paliktas 3 m pločio nekastas plotas. Jame yra šiluminė trasa ir buvęs betoninis šiluminis mazgas.

Tyrinėtame plote įžemis – rusvas oksiduotas priesmėlis – pasiektas 2,3–2,5 m gylyje nuo

2 pav. Krosnies liekanos. D. Balčiūno nuotr.

Fig. 2. The remains of the stove.

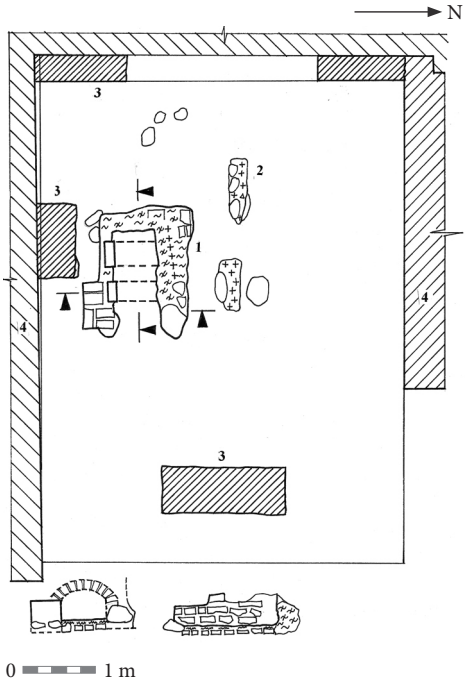

3 pav. Krosnies planas ir pjūviai: 1 – krosnis; 2 – pašiūrės (?) pamatai; 3 – XVI a. pabaigos pastato pamatai; 4 – XX a. pastatų pamatai ir sienos. D. Balčiūno brėž.

Fig. 3. The plan and profiles of the stove: 1 – the stove; 2 – the shed (?) foundation; 3 – the late 16th-century building foundation; 4 – 20th-century building foundations and walls.

4 pav. XVI a. vidurio pastato pamatai ir kiemo grindinys. D. Balčiūno nuotr.

Fig. 4. Mid-16th-century building foundations and courtyard paving.

5 pav. Grindų fragmentas ir šildymo krosnies pamatas. D. Balčiūno nuotr.

Fig. 5. A fragment of the floor together with the pad for the heating stove.

dabartinio paviršiaus (H_{abs} 26,30–26,50 m). Ploto P dalyje jis buvo 2,55 m gylyje (H_{abs} 26,25 m), PV dalyje – 3,05 m gylyje (H_{abs} 25,75 m). Kultūrinių sluoksnių storis – nuo 2,3 m iki 2,6 m, duobėse – iki 3,8 m. Didesnė sluoksnių dalis, ypač P ploto dalyje, supiltiniai, niveliaciniai.

Ploto P dalyje virš įžemio susidaręs 5–10 cm storio pilko juodžemio sluoksnelis – buvęs kiemo paviršius. Pagal smulkius radinius sluoksnio susidarymo laikas yra XV a. pabaiga – XVI a. pradžia. Šiame sluoksnyje užfiksuota iškasta 1,6 m gylio, apie 1,2 m skersmens duobė, užpildyta tamsiu humusingu juodžemiu su žvyro intarpais, greičiausiai naudota kaip latrina. Pagal negausius radinius duobės užpylimas datuojamas XV a. pabaiga – XVI a. pradžia.

Sklype vykstant statyboms supiltas nuo 25 iki 40 cm storio priesmėlio sluoksnis. Aukščiau esantis sluoksnis taip pat supiltinis – stambus žvyras, smėlis su pilko juodžemio intarpais. Sluoksnio storis nuo 10 iki 30 cm. Tvarkant kiemą supiltas 30–40 cm storio smėlio sluoksnis, ant kurio buvo paklotas pirmas lauko riedulių grindinys. Sluoksniai ir grindinys datuojami XVI a. I puse.

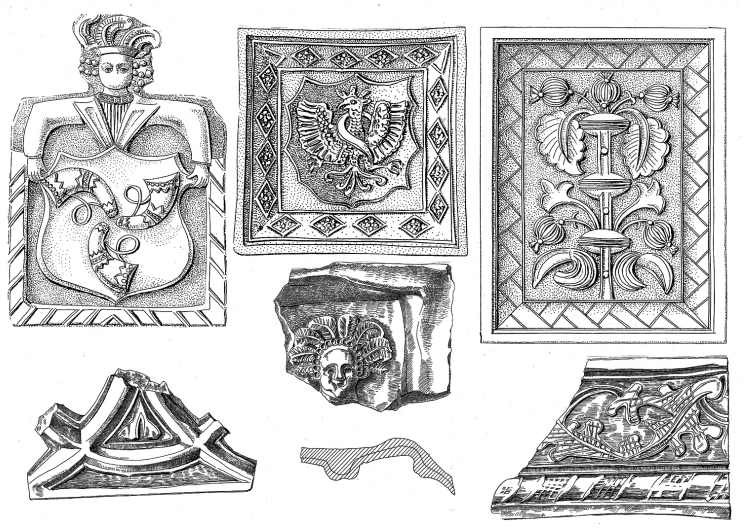

6 pav. XVI a. I pusės koklių rekonstrukcijos ir piešiniai. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 6. Reconstructions and drawings of stove tiles from the first half of the 16th century.

Plote 1 rasti 3 į įžemį įleisti mūriniai stulpai (1:1 pav.). Stulpai netaisyklingos formos, 1,15; 1,1 ir 1,32 m skersmens. Tai pirmas statybos sklype etapas. Stulpai sumūryti duobėse, iškastose įžemyje iki 60 cm gylio, iš kalkių skiedinio, plytų nuolaužų ir akmenų. Kokio dydžio, paskirties ir kada statytas čia stovėjęs pastatas, pasakyti negalime.

Tyrinėto ploto 2 P dalyje atidengtos neaiškios paskirties krosnies liekanos (2 pav.). 1,8x1,4 m dydžio krosnis orientuota R–V kryptimi. Ji įrengta įžemyje iškastoje duobėje (3:1 pav.). Išlikęs sienelių aukštis 30–40 cm, jos mūrytos iš plytų, rištų moliu. Užpakalinėje krosnies dalyje molis išdegęs. Plytų dydžiai: 28x13x9,5; 28,5x13,3x9; (?)x12x9 cm. Krosnies sienelių plotis skiriasi: P sienos – 20–40 cm, V sienos – 30–35 cm, Š sienos – 40–50 cm. Krosnies priekyje ir užpakalyje yra akmenys, padas iš plytų su braukomis nuolaužų, virš jo – apie 10 cm storio pelenų sluoksnis. Valant pelenus rastos 2 geležinės kilpos, sujungtos grandimi, geležinis smaigas ir neaiškios paskirties geležinio įrankio dalis su kiauryme storajame gale. Visi geležiniai dirbiniai surūdiję. Pakura buvo perdengta 2 arkelėmis, jų storis per plytos ilgį – 26–28 cm, tarpas tarp arkelių 21 cm. Krosnies viršuje – degęs molis ir plytų nuolaužos bei perdegę akmenys. Krosnies paskirties nustatyti neįmanoma. Panašios konstrukcijos krosnys statomos pirtyse, jaujose – džiovyklose. Virš sumūrytų arkų kraunami akmenys, kurie nuo kaitros įkaista ir šildo patalpą bei džiovina grūdus. Į Š nuo krosnies per 40–60 cm užfiksuoti 2 iš kalkių skiedinio su plytų nuolaužomis sudrėbti pamatai, galbūt atramos pašiūrei (3:2 pav.). Jie 90x20 cm ir 70x35 cm dydžio. Krosnies datavimas neaiškus, ji užpilta maišytos žemės su griuvenomis sluoksniais.

Tolesniame sklypo raidos etape buvo statomas mūrinis pastatas su rūsiu ir pastatas mūriniais arkiniais pamatais (1:2, 3; 4 pav.). Į

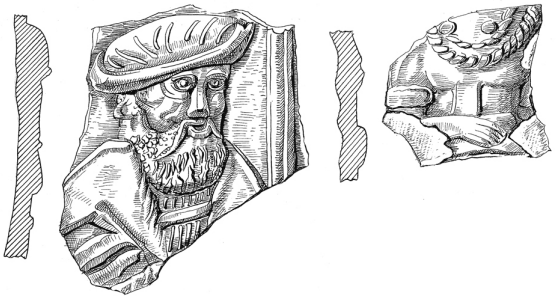

0 10 cm

7 pav. XVI a. 3 ketvirčio žaliai glazūruotų portretinių koklių fragmentai. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 7. Fragments of green glazed portrait stove tiles from the third quarter of the 16th century.

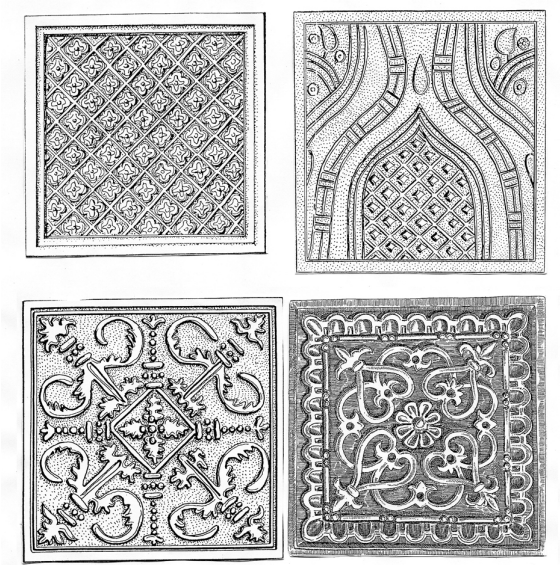

0 10 cm

8 pav. XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės plokštinių koklių rekonstrukcijos. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 8. Reconstructions of panel stove tiles from the late 16th – first half of the 17th century.

tyrimų plotą pateko tik rūsio P dalis. Rūsio vidaus plotis 5,42 m. Pamatai mūryti iš plytų, akmenų, rištų kalkių skiediniu. Pamatų apačia rasta 4 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus, jų H_{abs} 24,70 m. Sienos 65–67 cm storio, vidinėje pusėje yra 15 cm pločio praplatinimas cilindriniam skliautui. Statybai naudotų plytų dydžiai: 26,5x(?)x9; (?)x13,5x8,5; 27,6x(?)x 9,6 cm; 28x(?)x7; 29x(?)x8 cm, rišimas įvairus. Rūsio skliautas mūrytas per vienos plytos ilgį. Pastato su rūsiu statyba greičiausiai vyko XVI a. viduryje. Šiuo metu rūsio skliautas pralaužtas, vidus užpiltas, P ir R sienos pralaužtos XX a. II pusėje į virš rūsio stovintį pastatą įvedant vandentiekį.

Į P nuo rūsio tuo pačiu metu buvo išmūryti kito pastato arkinės stulpinės konstrukcijos pamatai (1:3 pav.). Pastatas 5,2 m ilgio, 6,45 m pločio, 40–45 cm pločio pamatais, mūrytais iš plytų, rištų kalkių skiediniu, stulpuose naudojant ir akmenis. Jų apačia 2,8 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus. R sienoje panaudotas pirmojo užstatymo stulpas. Arkos storis – per vieną plytą, plytų dydžiai: 29,5x14,5x8; 30x14,5x7,5 cm. Arkos 1,7 ir 1,4 m pločio, stulpas 1,2 m pločio. Prie pastato V sienos H_{abs} 27,57 m rastos grindų liekanos iš plytelių ir plytų. Grindų plytelės 19,5x19,5x5 ir 20x20x 5,5 cm dydžio, plytos 28,5x12x7 ir 27,5x13x8 cm dydžio.

Į R nuo pastato buvęs kiemas išgrįstas 2 lygių vidutinio stambumo lauko riedulių grindiniu (1:5 pav.). Supiltiniuose sluoksniuose tarp 1 ir 2 grindinio rastas prastai išlikęs Žygimanto Augusto 1556 m. kalimo sidabrinis pusgrašis.

XIX–XX a. riboje virš arkinių pamatų buvo pastatytas mūrinis vienaukštis pastatas. XX a. pabaigoje per kiemą nutiesus šildymo trasą, prie pastato P galo įrengta šildymo kamera ir betoninis rūselis. Šis plotas nekastas, nes kultūriniai sluoksniai ir pamatai ten sunaikinti.

XVI a. pabaigoje prie pastato P dalies pristatytas tokio paties pločio (6,45 m) priestatas arkiniais pamatais (1: 4 pav.). Tai trečias statybos etapas sklype. Šie pamatai sumūryti virš jau minėtos neaiškios paskirties krosnies. Pastato ilgis neaiškus – išlikę pamatai 8 m ilgio, toliau jie nugriauti iškasant duobę kalkių gesinimui ir XX a. pabaigoje statant mūrinius garažus. Pamatai mūryti iš plytų, stulpuose panaudojant akmenis, rišti kalkių skiediniu. R sienoje arkų plotis neaiškus – apie 2,6 m (?), stulpas 1,75 m pločio, įleistas į įžemį iki H_{abs} 25,50 m. Sienos viršaus H_{abs} 27,65–27,70 m. Stulpas mūrytas iš akmenų ir plytų, rištų kalkių skiediniu. Arkos storis per pusantros plytos. Plytų dydžiai: 31,5x14,5x9; 30x14,5x8,6; 28x(?)x7,5 cm. V sienos arka 1,8 m pločio, stulpai įleisti į įžemį iki H_{abs} 25,55 m.

Patalpos viduje rastos dvejos grindys. Pirmųjų grindų išlikęs tik fragmentas. Jos buvo iš 18–19x18–19x4–4,5 cm dydžio plytelių. Grindų H_{abs} 27,55–27,58 m. Grindys užpiltos maišyta žeme su griuvenomis, sluoksnio storis 5–10 cm. Ant maišytos žemės daugiausia iš pusplyčių paklotos naujos grindys, jų H_{abs} 27,70 m (1:6 pav.). Plytos labai įvairaus dydžio: 30x14,5x8; 28x14x8,5 cm, tarp jų pasitaikė profiliuotų plytų dalių. Tarpuose tarp plytų rasti 5 smarkiai sutrinti variniai Jono Kazimiero šilingai, kurių kalimo datos ir kalyklos nustatyti neįmanoma. Pagal šias monetas galima teigti, kad pastate dar gyventa XVIII a.

Virš plytų grindų rastas čia stovėjusios šildymo krosnies pamatas (1:7, 5 pav.). Jis mūrytas iš įvairaus formato pusplyčių, rištų moliu, su molio užpildu viduje. Dalį krosnies kaip ir grindis sunaikino pastatytas betoninis šiluminis mazgas. Išliko 82x85 cm dydžio pamatas. Pamato viršaus H_{abs} 28,00 m, jis iškyla virš grindų per 2 plytų eiles – apie 25–30 cm.

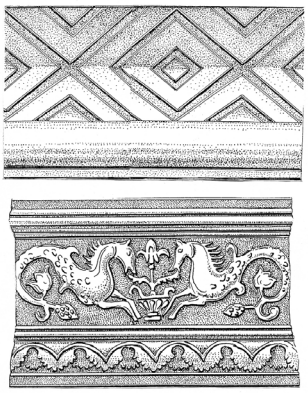

9 pav. XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės karnizinių koklių rekonstrukcijos. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 9. Reconstructions of cornice stove tiles (Gesimskacheln) from the late 16th – first half of the 17th century.

0 10 cm

Nugriautas pastatas ir grindys buvo užpilti 20–30 cm storio maišytos rudos žemės su griuvenomis sluoksniu, kurio datuoti negalime. Greičiausiai pastatai nugriauti XVII a. pabaigoje ar XVIII a. Visi viršutiniai sluoksniai – tai permaišyta žemė su griuvenomis. XVII–XVIII a. sluoksnių išskirti negalima. Viršuje iki XX a. susidaręs iki 80 cm storio tamsaus juodžemio sluoksnis su atsitiktiniais įvairaus laiko radiniais.

Didesnėje dviejų tyrinėtų plotų dalyje seniausi kultūriniai sluoksniai buvo suardyti XVI a. statant mūrinius pastatus. Seniausi kultūriniai sluoksniai išliko tik ploto 1 ŠR kampe, po dviejų lygių lauko riedulių grindinių liekanomis. Virš pirminio žemės paviršiaus susidariusiame pilko juodžemio kultūriniame sluoksnyje surasta virimo puodų šukių, redukuotos ir šlifuotos keramikos fragmentų, datuojamų XV–XVI a. pradžia.

XVI a. datuojami radiniai surasti permaišytuose priesmėlio sluoksniuose, kurie susidarė statant mūrinį rūsį cilindriniu skliautu ir arkinius pirmo etapo pamatus. Tai virimo puodų, žiestos, oksidacinėje aplinkoje degtos įvairios paskirties buitinės keramikos fragmentai. Puodyninių koklių fragmentai žiesti,

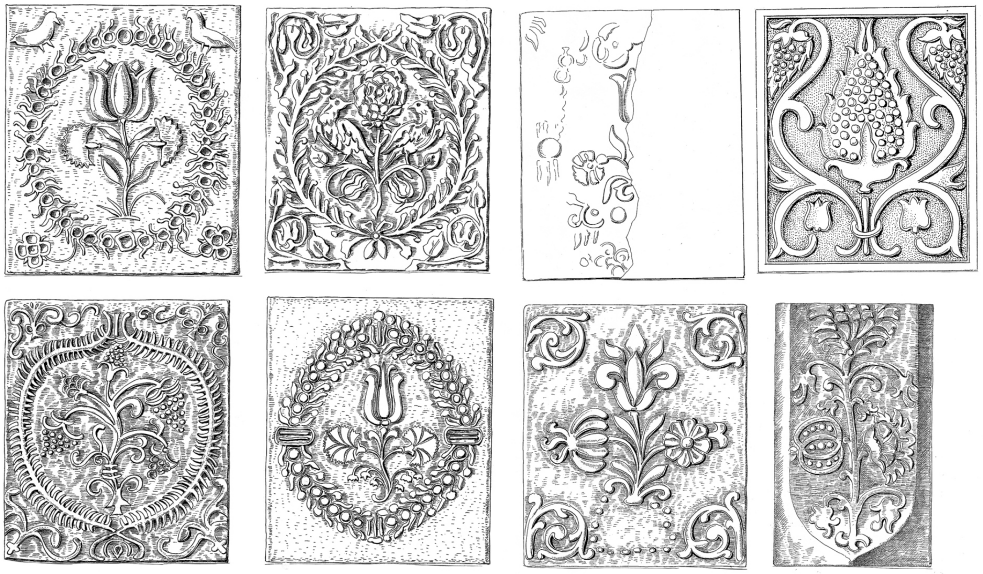

10 pav. XVII a. paskutinio ketvirčio plokštinių koklių rekonstrukcijos. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 10. Reconstructions of panel stove tiles from the last quarter of the 17th century.

11 pav. XVII a. paskutinio ketvirčio plokštinių koklių rekonstrukcijos. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 11. Reconstructions of panel stove tiles from the last quarter of the 17th century.

12 pav. XVII a. II pusės karnizinių koklių rekonstrukcijos. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 12. Reconstructions of cornice stove tiles from the second half of the 17th century.

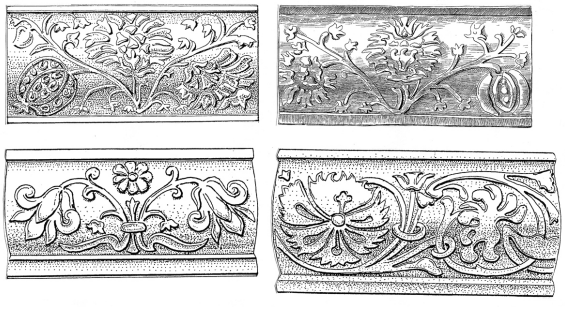

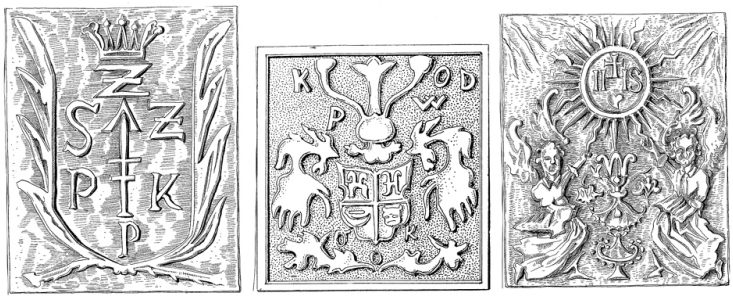

13 pav. XVII a. II pusės plokštinių koklių rekonstrukcijos. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 13. Reconstructions of panel stove tiles from the second half of the 17th century.

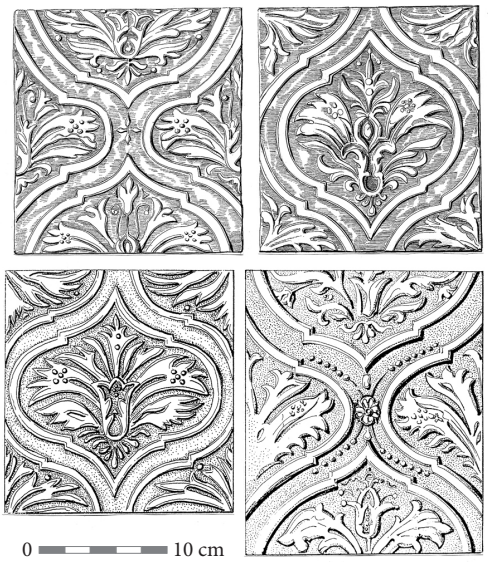

14 pav. XVII a. vidurio plokštinių koklių rekonstrukcijos. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 14. Reconstructions of panel stove tiles from the mid-17th century.

dalis žaliai glazūruoti, keletas dugnų puošti daugialapėmis rozetėmis. Rūsio pamatų duobės užpylime surasti plokštinių, lovinių koklių fragmentai (6 pav.). Kokliai glazūruoti žalia ir daugiaspalve glazūra, puošti augaliniu ornamentu, heraldiniais motyvais, žmonių figūromis. Kaip retus radinius reikia išskirti dviejų portretinių žaliai glazūruotų koklių fragmentus. Juose išlikusios puošniais drabužiais apsirengusių vyro ir moters portretų dalys (7 pav.). Šie kokliai datuojmai XVI a. trečiu ketvirčiu.

XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės radiniai yra įvairios paskirties žiestos, degtos oksidacinėje aplinkoje buitinės keramikos šukės, puodyninių ir plokštinių koklių fragmentai. Plokštiniai kokliai puošti stilizuotu augaliniu, treliažo ir geometriniu ornamentu (8 pav.). Karniziniai kokliai puošti jūros arkliukais ir geometriniu ornamentu (9 pav.).

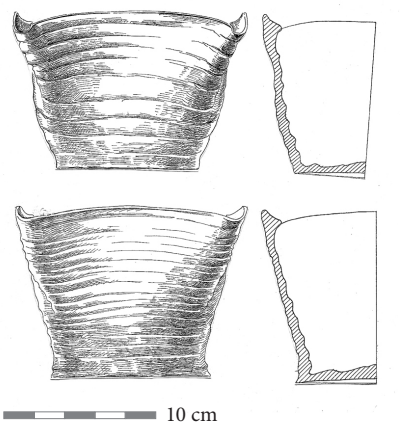

15 pav. XVII a. II pusės puodyninių koklių rekonstrukcijos. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 15. Reconstructions of 'pot-shaped' stove tiles (Topfkacheln) from the second half of the 17th century.

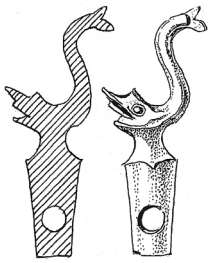

16 pav. Bronzinis statinaitės volelis (XVII a. vidurys?). V. Trečiokienės pieš.

Fig. 16. A bronze cask tap (mid-17th century?).

Plote 2 virš antrų, iš plytų suklotų grindų buvusiame griuvenų sluoksnyje, šalia stačiakampės (?) šildymo krosnies pamatų surasta daug plokštinių koklių fragmentų. Atrodytų, kad bent dalis surastų koklių buvo sumūryta rastoje krosnyje. Kokliai puošti stilizuotu augaliniu ornamentu, didesnė dalis glazūruota žalia įvairių atspalvių glazūra. Plokštėse pavaizduoti tulpių, gvazdikų žiedai, aprėminti augalų vainikais. Dalies koklių ornamentas be

vainikų. Karniziniai kokliai volelio formos, puošti stilizuotų augalų puokštėmis ir tęstiniu augaliniu ornamentu (10–12 pav.). Kartu surasti kokliai, puošti heraldiniais ir religiniais motyvais, koklis su K. Oginskio herbu. Reiktų išskirti koklį, kurio plokštėje tarp palmių šakelių pavaizduotas herbinis ženklas: į viršų nukreipta strėlė su dviem skersiniais. Strėlės kairėje pusėje yra raidės S ir P, dešinėje pusėje raidės Z ir K, virš smaigalio raidė Z ir karūna, po strėle – raidė P. Atrodytų, kad tai gali būti nobilituoto miestiečio herbas (13 pav.). Kokliai datuotini XVII a. paskutiniu ketvirčiu. Kartu su jais surasta ir XVII a. I puse datuojamų tęstiniu ornamentu puoštų plokštinių koklių fragmentų (14 pav.).

Šalia krosnies pamatų statybos metu supiltame molio sluoksnyje surasti kelių puodyninių koklių fragmentai (15 pav.). Kokliai žiesti, su kvadratine anga. Kaip retą ir neįprastą radinį reiktų pažymėti puodyninio koklio kvadratine anga šukes, kurio angos kraštinė yra 26 cm. Tokio dydžio puodyninių koklių Kaune rasti vos keli. Kitas retas radinys – tai virš antro kiemo grindinio surastas bronzinis vyno statinaitės volelis, puoštas delfinu (16 pav.). Ten pat buvo surasti ir 2 Jono Kazimiero 1660 ir 1664 m. kalti šilingai.

The plot at Santakos St. 4

In 2008, 115 m^2 (Fig. 1) were excavated on the plot at Rotušės Square 11. The oldest cultural layers date to the late 15th – early 16th century. The majority of the layers are mixed or fill. The traces of the plot's oldest development consist of three masonry columns and the remains of a stove with no clear purpose that is set into the sterile soil (Figs. 2–3). The end of a demolished basement, built in the mid-16th century and covered with a cylindrical vault, and to the S of it, the foundation of a 5.2 x 6.45 m arch and column construction building were unearthed during the excavation. Mid-16th-century niche (*Nischenkacheln*) and panel stove tiles (*Blattkacheln*) (Figs. 6–9) were found together with household pottery in the foundation pit.

The courtyard was paved with field stones (Fig. 4). A 6.45 m arch and column construction building was built onto the S wall in the late 16th century. Its length is unclear as the S part was demolished in the late 20th century through the construction of outbuildings. A heating stove foundation (Fig. 5) that stood on the brick floor was unearthed inside the building. Various décor stove tiles dating to the third quarter of the 17th century (Figs. 10–15) and other finds (Fig. 16) were discovered. The building was demolished in the late 17th – early 18th century.

Aleksandras Vaškelis,
Algirdas Žalnierius,
Dainius Balčiūnas

Sklypas A. Jakšto g. 6

Kauno senamiesčio 43 kvartalas yra Kauno senamiesčio V dalyje, apie 120 m į R nuo Kauno pilies. Kvartalą iš V pusės riboja A. Jakšto, iš Š ir R – Raguvos ir M. Valančiaus gatvės, iš P kvartalas remiasi į Rotušės aikštę. Tyrinėtas sklypas yra kvartalo ŠV dalyje, prie A. Jakšto gatvės. Tai viena svarbiausių Kauno senamiesčio vietų, kurioje ribojasi buvusios valstybinės, vadinamojo Karališkojo dvaro ir miesto valdos. Tyrinėjimų metu gauti duomenys leidžia naujai pažvelgti į Kauno urbanistinės raidos ir šios senamiesčio dalies XV–XVII a. vykusių užstatymo pasikeitimų istoriją.